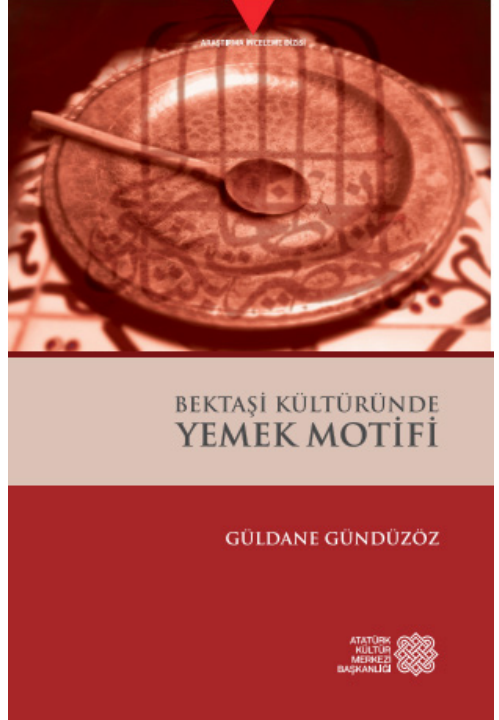

Güldane Gündüzöz, *Bektaşî Kültüründe Yemek Motifi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2015.*

Neslihan DEMİRCİ**

Tasavvufla ilgili nitelikli çalışmaları bulunan Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Güldane Gündüzöz tarafından kaleme alınan bu eser, tasavvuf alanında çalışma yapanların yanı sıra din-sembolizm kavramlarına ilgi duyanlar için de araştırma-inceleme niteliği taşımakta olup Atatürk Kültür Merkezi Yayınları tarafından 2015 yılında okuyucuların beğenisine sunulmuştur.

“İnsan, bir “yaratıcı” tarafından “kul” olduğunu anlamak için yaratılmıştır. Denilebilir ki, insan, kendini bilmek ve yaratıcısını tanımak üzere halk olmuştur. Hâlbuki insan, kendi kendine hiçbir şey yapamaz. Mutlak bir mürşide ihtiyacı vardır. Mürebbisiz insan, nefis terbiyesi yapamaz. Rastgele, bilinmeyen bir sokağı bulmak için bile, sormadan bulup gidemeyen insan, “Şehrullah-ı Kibriya’yı delilsiz bulabilir mi? Kur’an’da: “Rabbimize biat edin” denildiği gibi, “Sizi Hakk’a götürücüyü arayın da denilmektedir.” İnsanı Hakk’a götürücü ise, mürşittir. O halde bir mürşid-i kâmilin eteğine, feyz ve irfanına sarılıp, onun terbiyesi ile terbiye olup, kalbini kurtarma işini başarmak lazımdır. İşte o zaman insan, insan olur. İşte o zaman insan kendini bilir. İşte Bektaşilik, kendini bilmek ve insanca yaşamak demektir. Bu izahat, Bektaşî tarikatında mürşit olmuş, Mehmet Şeyyad namındaki Miinci Baha’nın görüşleridir (Sezgin, 1996: 337-358)”. Bektaşilikte insanın Hakka ulaşması için takip ettiği yollardan birisidir. Bektaşilik, Hacı Bektaş Veli’nin düşünceleri çerçevesinde

* Geliş Tarihi: 15.01.2021, Kabul Tarihi: 15.01.2021. DOI: 10.34189/hbv.99.022

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı, neslihan1671@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1635-0676>

Balım Sultan tarafından kurulmuştur. Tarikatın kurucusu ile ilgili tartışmalar halen devam etse de yazar, eserinde bu konuya açıklık getirerek tarikatın asıl kurucusunun Balım Sultan olduğunu ifade etmiştir. Balım Sultan tarikata temel unsurları da dâhil ederek tarikatın Pîr-i Sânisî olarak kabul edilmiştir. Bektaşilik, 13.yy'da Anadolu'da ortaya çıkmış bir tarikattir. Anadolu'nun İslamlaştırılmasında etkin rol oynayan tarikat, Vahdet-i Vücut görüşünü benimsemektedir. Bektaşiliğin Yesevîlik ile bağlantısı da tartışma konusudur. Bir görüşe göre Bektaşilik, Yesevîlikten gelir. Bir görüşe göre ise Bektaşilik tamamen bağımsız tarikattir. Bektaşilik ilk olarak Yörükler arasında yayılmış sonradan ise Anadolu ve Balkanlara kadar uzanmıştır. Bektaşi tekkeleri için genelde dağ etekleri gibi huzurlu ve sakin yerler tercih edilmiştir. Dört kapı kırk makam ilkesi tarikatın özünü oluşturmaktadır. Amaç insan-ı kâmil olmaktır. Yani nefsin terbiye eden ve kalbini arındıran insanın olgunlaşip insanlar için hizmet eder hale gelmesi istenilmiştir. Bektaşilikte görünüşe değil öze yani kabuğa değil cevhere bakılmıştır. Her düşünce ve inançtan insana hitap etmiştir. Somut düşüncelerden ziyade soyut düşüncelere sahip olmasıyla insanların ilgisini çekmiştir. Anadolu halkının konuştuğu dil ile eserlerini yazmışlar ve hitaplarında da arı Türkçeyi kullanarak halkın beğenisini kazanmışlardır. Ayrıca her insana değer vermişler ve kimsenin düşüncesini yargılamayıp herkese kucak açmışlardır.

Bektaşilik Tarikatı Yeniçeri Ocağı'nın manevi altyapısını oluşturmasıyla; birleştirici, bütünleştirici ve hoşgörülü yapıyla Osmanlı Devleti içinde geniş kitlelere ulaşmıştır. Sûfiler ayrıca gaza ve cihatlarda yer alarak Osmanlı Devleti'ne maddî ve manevî destek sağlayan bir tarikat olmuştur. Osmanlı padişahları Bektaşi dervişlerini fethetmeyi düşündükleri topraklara önceden görevlendirerek göndermişlerdir. Aynı zamanda onlara zengin vakıflarla desteklenen tekke ve zaviye kurmalarını kolaylaştırıcı tedbirler de sunmak suretiyle faaliyetlerini teşvik etmişlerdir. Bektaşiler dini konularda halka yardımcı olup kültürel olarak halkla yakın ilişki kurarak, kendilerini sevdirmişler ve İslamiyet'in geniş alanlara ulaşmasını sağlamışlardır. Bektaşiler Türklüğe ait özelliklerini de taşıyarak İslamiyet ile bütünleştirmişlerdir. Bektaşiler Osmanlı Devleti'nin iç siyasetinde rol oynamış ve Osmanlı Devleti'nin tarihte tanıdığı ilk Sünnî olmayan tarikat olarak kayıtlara geçmiştir. Ayrıca Bektaşiliğin, Osmanlı Devleti'nin yok olmasına kadar üzerindeki etkisini devam ettirmesi Bektaşilik ile Osmanlı devleti arasında kuvvetli bir bağın olduğunu göstermektedir.

Bektaşiler eski geleneklerini unutmayıp devam ettirdikleri için bazı sembolik, mitolojik ve alegorik ifadelere edebiyatlarında, yemeklerinde rastlanmaktadır. Sembol kelimesi, Grekçe *symbolos*'tan Latince'ye *symbolus* şeklinde, oradan da Avrupa dillerine bugünkü şekil ve telaffuzuyla geçmiştir. İşaret, iz, ima gibi anlamları vardır. Arapça karşılığı remz'dir. Çoğulu rumuz gelir. Sembol, ıstılah olarak, aralarında analogik bir ilişki bulunan iki şeyden birinin diğeri temsil etmesine denilmektedir. Bektaşilerde sembolizm ise yazara göre; dünyayı anlamlandırmada örtülü bir anlatımın tercih edilmesidir. Sembolizm aynı zamanda soyut düşüncelerin somu hale dönüştürülmesidir ancak mâna soyuttur. Sûfinin gözünde değersiz olan dünya

sembolik dil ile anlam kazanır. Sembolik dil ile gönül ehli olmayanlardan anlatılanlar gizlenmiştir. Sembolik dil, maddenin ötesinde mananın ifade edilişidir. Sembolik dil; sūfîlerin siyasi otoritenin baskından kurtulmaları, avam arasında yanlış anlaşılmalardan önüne geçilmesi açısından önemlidir. Yazar eserinde sembolizm içeren Kaygusuz Abdal'ın nefesine örnek vermiştir. Kaygusuz Abdal'ın nefesi, sembolizme en güzel örneklerden birisidir. “Kazımın kanadı ala, var yürü git güle güle, Başımıza kalma bela kırk gün oldu kaynatırım kaynamaz.” Kaygusuz Abdal, nefese göre, “Sekizler ve Dokuzlar'ın (Allah'ın veli kullarının yardımıyla pişirmeye çalıştığı kazı, kırk gün kaynatmış ancak kaz gene pişmemiştir.” Tencereye attığı bulgur bile “Allah” der ve uçup gider ancak kaz pişmemeye kararlıdır. Bütün bunların üstüne kaz, başını tencereden dışarı çıkarır ve sırtır. Bir türlü yola gelmeyen ve iflah olmayan nefisini pişmeyen kaz ile anlatan Kaygusuz, katlı anlatımı güçlü bir şekilde sergilemiştir (Gündüzöz, 2015: 35).

Gündelik dil, sūfinin mana âlemini ifade etmekte yetersiz kalmaktadır. Yazar eserinde Bektaşî sembolizmini güzel bağlantılar kurarak açıklamış ve zihinlerde soru işareti bırakmamıştır.

Bu eser, bir yüksek lisans çalışmasıdır. Eserde, Bektaşî düşüncesinde yeme içme kültürünün bu tarikatın tarihi ve kültürel temelindeki etkisinden bahsedilmektedir. Bektaşî kültüründe yemek motifi yalnızca yaşam tarzı olarak değil aynı zamanda siyasi, hukuki, ekonomi ve hatta coğrafi açıdan da ele alınmıştır. Eser kısa bir önsözün ardından; giriş, iki ana bölüm ve kaynakçayla beraber toplam 184 sayfadan oluşmaktadır.

Yazar kitabın ön sözünde Bektaşîliğin sosyal yapısının tekke düşünce sisteminde sembolik bazı merasimlerin tasavvufi uygulamalarda yemek öğesinin anahtar bir yapı kazanmasına neden olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Bektaşî düşünce sistemini ve sembolizmini tekke mutfağı ve yeme içme kültürü çerçevesinde ele almanın Bektaşîliği tanımak için atılacak adımlardan biri olduğuna değinir.

Geniş tutulan giriş kısmında, Bektaşîlerin tarikat olarak nasıl ortaya çıktığı ne gibi süreçlerden geçtiği anlatılmaktadır. Bektaşî tekkesinde sofraya ve yeme-içme kültürünün ve Bektaşî düşüncesinde yer alan bazı besinlerin sembolik ve mitolojik bağlamda incelenmesi bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu çalışmada besinlerin Bektaşî düşüncesinde ve edebiyatındaki simgesel ve metaforik değerinin yanında Bektaşî ritüellerindeki sembolik görevleri de incelenmiştir. Bu çerçevede aşure ve helva gibi bazı yiyeceklerin dini merasimlerdeki sembolik anlamları üzerinde durulmuştur. Nihayet konuyu tamamlayıcı olarak Bektaşî tekkesinin zirai faaliyetleri ve gelirleri gibi tekke mutfağıyla ilgili ticari ve sosyal faaliyetler gözden geçirilmiştir.

Osmanlı Dönemi'nin tasavvufi açıdan yorumlanması için ilk olarak Bektaşî tarikatını tanımak gereklidir. Bu eserde ilk olarak Bektaşîlik tanıtılmış ve ardından Bektaşî tarikatını daha iyi tanıyabilmemiz için tekke mutfağı ve yiyeceklerin sembolik

değeri ifade edilmiştir. Bektaşî düşüncesinde yer alan bazı besinlerin sembolik ve mitolojik bağlamda incelenmesi sonucu oluşan görüşlere yer verilmiştir.

Yazar ayrıca giriş bölümünde Türk mutfak kültürüyle ilgili bilgiler vermiş ve Bektaşî tekke mutfağının o dönemdeki şartlardan etkilendiğini dile getirmiştir. Türk mutfağının yiyecek maddelerinin başında et ve et yemekleri olduğu, bunun nedeninin göçebe toplumlarda etin fiziksel enerji, savaşma yeteneği açısından temel gıda maddesi olması ve dolayısıyla tekke mutfağının bu durumdan etkilendiğini söylemiştir.

Birinci Bölüm “Sembolik Dil ve Mitoloji” ana başlığı adı altında Dil, Sembolizm ve Mitoloji ve Bektaşî Velayetnamelerinde Yemek Kültü başlıklarıyla iki kısımda tamamlanmıştır. Dil, Sembolizm ve Mitoloji konusunun alt başlıkları; Sembol-Simgе, Alegori ve Sembolizm, Mitoloji ve Mitolojik Dil, Bektaşî Edebiyatında Yemek Sembolizmi olmak üzere dört kısımdan oluşmaktadır. Ele alınan konular alt başlıklarıyla genişletilerek incelenmiş ve birinci bölüm tamamlanmıştır.

Birinci bölüm birinci kısmında Bektaşî sembolizminin anlaşılması için anahtar kelimeler olarak simge, işaret, alegori ve metafor kavramları açıklanmıştır. Yazara göre: “Bir sembolün dini olup olmadığının onun fonksiyonuna ve kullanımına bağlıdır. Bu bağlamda Allah ile kul arasındaki ilişkinin esrarengizliğini doğrudan, kuru ve yalın bir dille ifade etmek imkânsızdır. Bu bakımdan Allah’a teveccüh ve ibadetlerimiz nasıl sembolik önem arz ediyorsa, Allah hakkında kullandığımız dil de aynı şekilde sembolik olmak durumundadır (Gündüzöz, 2015: 15).

“Bektaşî Edebiyatında Yemek Sembolizmi” başlığı altında yazar: “Osmanlı Devleti’nin hüküm sürdüğü yıllarda yaşayan halk ozanlarının ya Bektaşî tarikatı mensubu veya bu tarikatın muhibbi olduğunu ifade etmiştir. (Gündüzöz, 2015: 25)”. Bektaşî edebiyatında şiirlerde yemeklerin sembolik ifadelerle kullanılması, Ahmed Yesevi’nin babasından kalan sofrа açması ile yetkinliğini ispat edip batın ilmine ulaşmasıyla bağdaştırılmaktadır.

Yazar Sımâtiyelerle (halk edebiyatında yemek konulu şiirler) ile ilgili olarak ise kültürel taşıyıcı olduğunu, sosyal kaynaşmayı sağladığını ifade etmiştir. Dünya nimetlerine özlem gibi görünmesine rağmen aslında içinde farklı kültürel değerler taşıyan şiirler olduğunu söylemiştir.

Ayrıca bu bölümde Bektaşîlerde misafire ikramın çok kıymetli olduğu, misafire ikramın Bektaşîlerin mihenk taşı olduğu vurgulanmıştır. Sofra açıklığı kavramının misafire cömertçe ikram etmek olduğu belirtilmiştir.

Birinci bölümün ikinci kısmında Bektaşî Velayetnamelerinde Yemek Kültürü” ana başlık olmak üzere yazar, alt başlıklarla konuyu tamamlamıştır. Alt başlıklar ise Ateş motifi, Su motifi, Kazan Motifi, Ağaç Motifi (Ardıç ağacı, Dut ağacı, Sofra motifi, Meyveler, Hurma, Elma, Üzüm-Şarap, Tahıllar, Bal-Bal Şerbeti, Tuz, Kurban, Yemeklerin çoğalması, Çeşitli hayvanlar (Tavşan, geyik, Şahin-Kartal-

Güvercin) olmak üzere toplam yirmi kısımdan oluşur. Yazar, bu bölümde Bektaşî menkabelerinin İslam öncesi eski Türk inançlarının izlerini taşıdığını ifade etmiştir. Bektaşî menkabelerinin Kur'an-ı Kerimden ve birçok kaynaktan beslendiğini ifade etmiştir. Ancak Kur'ani unsurlara daha çok yer verildiğini söylemiştir. Bu kısmı yazar şu sözlerle ifade etmektedir: “Ne var ki, Bektaşî menkabeleri çok yönlü bir referans ağına sahiptir. Bu bakımdan bu menkabeler sadece Kitab-ı Mukaddes'e bağlanamaz, hatta denilebilir ki değişik kaynaklardan beslendiği anlaşılan menkabelerde Kur'ani unsur daha büyük yekûn tutar (Gündüzöz, 2015: 47)”.

Bektaşî menkabelerinde her motifin çeşitli anlamları olduğunu söyleyen yazar, menkabelerdeki ve Kur'ani ifadelerdeki birçok örnekle konuyu zenginleştirmiş, okuyucunun konuya hâkim olmasını sağlamıştır. Ateş motifi; Nevruz ve Hıdırllez' de ateş üzerinden atlama âdetini, Kuran'da cehennemi çağrıştıran ayetleri, Hz. İbrahim için ise gül bahçesine dönüşmesini temsil eder. Hurma motifi; Bektaşî mezar taşlarında en çok karşılaşılan motiflerden biridir. Kuran-ı Kerimde ise Hz. Meryem'in doğum sancısında tutunduğu ağaç olarak ifade edilmiştir. Üzüm-Şarap motifi tasavvufi gelenekte şarap, sufinin Allah (c.c)'a olan aşkının ifadesidir. Bektaşilikte ise Hakikat-ı Muhammediye'yi ifade eder.

Tuz motifi Bektaşî kültüründe çocuğun nazardan korunması için kullanılmakla birlikte aynı zamanda sofralarda bereketin devamlılığı olarak görülen bir simge olmuştur.

Birinci bölümün son kısmında çeşitli hayvanların taşıdığı işaretlere yer verilmiştir. Bektaşî kültüründe bazı hayvanların kutsal kabul edildiği ve bu hayvanları avlamadıkları ifade edilmiştir. Bu inanışları mutfak kültürüne de yansımıştır. Bazı Bektaşîler mutfaklarında balık yemeklerine yer vermemişlerdir. Hz. Hüseyin'in katilinin ruhunun yabani tavşana geçtiğini düşünmeleri, tavşanın fiziki özellikleri ile diğer hayvanlardan farklı olması gibi nedenlerle Bektaşî kültüründe tavşan yemeyi uğursuz olarak görmüşlerdir. Güvercin motifi, İslami kaynaklarda Sevr mağarasında Hz. Muhammed'i gizlemesi olarak geçer. Günahsızlığı, saflığı, temizliği sembolize eder. Tasavvufta ermişlerin simgesi ve aynı zamanda Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in sembolüdür.

Velayetnamelerde ve menakıpnamelerde geçen keramet motifleri ile ilgili olarak ilim insanlarının bunu sırf Şamanist kalıntıları olarak nitelemesine karşın yazar görüşlerini şöyle ifade etmiştir: “ Geçmiş etnolojinin gerek menkabelerde ve gerek Bektaşî zümrelerinde oluşturduğu etki ancak İslami bir neşve içinde mümkün olabilmıştır(Gündüzöz, 2015: 104)”.

Kitabın ikinci bölümünde “Ritüel Boyutuyla Bektaşî Kültüründe Yemek Motifi” başlığı altında tekkedeki yemek kültürüne yer verilmiştir. Bektaşî kültüründe yemek motifini, yazar örneklerle açıklayarak konunun daha iyi idrak edilmesini sağlamıştır. Ayrıca yazar, yemeğin sosyal yönünün tekke yaşantısının toplumla güçlü bağlantılar kurmasını sağladığını dile getirmiştir.

Bektaşî Tekkesinde aş evi ve ekmek evi diye iki bölüm bulunması tekke yapılanmasında gıdanın belirleyici olduğunu ifade etmektedir. Yemek olgusu, beslenme temeline değil tarikat hiyerarşisine dayanmaktadır. Bektaşî tarikatında on iki post bulunmakta ve bunlar ise tarikatın sembolü olmakla birlikte cem evinin düzenleyicisi kişilerdir. Hepsinin ayrı bir görevi vardır.

Bektaşî tekkeleri; dervişlerin yanı sıra ihtiyaç sahibi olanlara sıcak yemek ikramı yapan, barınmalarını temin eden bir yerdir. Bektaşî tekkeleri halka hizmet eden, halk tarafından sevilen ve Anadolu dışında da kabul görmüş bir tarikattır.

Yazar, Bektaşî tekke eğitiminde en önemli yerin mutfak olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Bektaşî terbiyesi için mutfakta geçirilen zamanın da kıymetli olduğunu vurgulamıştır (Gündüzöz, 2015: 109). Dervişin yemek ve sofrada adabını öğrenmesinin tekkede çok önemli olduğu ifade edilmiştir. Sofra getirildiğinde ise Bektaşî duasının okunmasının da bu duruma örnek olduğu dile getirilmiştir.

İkinci bölümün birinci kısmında “Bektaşî Tekke Mutfağı ve Müştemilatı” başlığı altında tekke mutfağında çalışan görevlilere ve tekkelerin bölümleriyle ilgili bilgilere yer verilmiştir.

İlk dönem sûfilere nefislerini terbiye etmek için az yemeyi tercih etmişlerdir. Bu nedenle tekkelerde mutfak kültürü oluşmamıştır. Zamanla tekkelerin yaygınlaşmasıyla misafirleri ağırlamak için mutfak hizmetlerinin önemi artmıştır.

İkinci bölümün birinci kısmında “Bektaşî Tekke Mutfağı ve Müştemilatı” başlığı altında tekke mutfağında çalışan görevlilere ve tekkelerin bölümleriyle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bektaşî mutfağının bariz bir şekilde Türk özelliği taşıdığı ve mutfakta erkeklerin çalıştığı ifade edilmiştir. Bektaşî tekkesinde kiler bölümü, ekmek evi, şerbethane ve bazı tekkelerde ahır ve kümes de bulunmaktadır.

Mutfakta kullanılan araç ve gereçler olarak ise genel olarak bakır eşyalardır. Bakır dışında ise kalay, ağaç, çanak ve çömlek kullanılmaktadır. Mutfak araçlarında genel olarak sade ve kullanışlı olmasını tercih etmişlerdir. Yazar, Bektaşî tekke mutfağı ile ilgili ayrıntı bilgi sahibi olmak için o dönemde tutulan evrakların ve Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*'nin okunması gerektiğini belirtmiştir (Gündüzöz, 2015: 116).

Tekkelerin kapatılması sürecinde Bektaşî tekkelerindeki birçok eşya ve değerli kitaplar kaybolmuş, bazı eşyalar ise ihale usulü ile satılmıştır. Günümüzde ise kalan mutfak eşyaları sergilenmektedir.

İkinci bölümün ikinci kısmında “Bektaşî Tekke Mutfağı ve Ekonomik Yapısı” başlığı altında Tekke ve mutfak giderlerinin temini konularına yer verilmiştir.

Eserde Bektaşî tekkelerinin genel olarak esas gelirlerini vakıflardan sağladığı vurgulanmıştır. Bununla birlikte Osmanlı Devleti tekkelere maddi yardımda bulunmuştur. Ayrıca tekke mensupları ve muhibler de dergâha yardım da bulunmuşlardır.

Bektaşî tekkelerinin gelirlerinin büyük bir kısmını tarımsal faaliyetler oluşturmaktadır. Tekkelerdeki dervişlerin ibadetin yanı sıra alın teriyle kazanç sağladıkları ifade edilmiştir. Tekkeler de iklime uygun olarak bitkiler yetiştirmişler ve gelirlerini tekkenin ihtiyaçlarını temin etmede kullanmışlardır. Ayrıca tarlalarda dervişlerden ayrı olarak işçi de çalıştırmışlar ve tekkede onlar için de odalar da bulunmaktadır. Tarım ürünleri arasında en çok tahıl, zeytin, gül ve dut yer almaktaydı. Bazı tekkeler tarım ve hayvancılık faaliyetleri sonucunda yüksek gelirlere sahiptir. Bektaşî tekkeleri cömert ve misafirperver yapılarıyla gelirlerinin bir kısmını halka dağıtma yoluyla bir kısmını da tekkeye gelenleri misafir ederek kullanmışlardır.

Yazar, tekkelerde büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yanı sıra at yetiştiriciliği de yapıldığına dikkat çekmiştir. Bunun nedeninin ise itibar kazanmaya yönelik olduğunu dile getirmiştir (Gündüzöz, 2015: 121).

İkinci bölümün üçüncü kısmında “Bektaşî Tekke Mutfağı Ve Bazı Ritüeller” başlığı altında tekkenin inanç ve ritüel eğitimin alındığı bir müesseseye olduğundan bahsedilmiştir. Bu bölüm; Aşure ve Zerde, Kurban, Nevruz ve Hıdırllez, Helva, Kahve, Kahve, Yemek ve Dua olmak üzere altı başlıktan oluşur.

Bektaşî tekkelerinin en önemli geleneklerinden biri Muharrem orucu, diğeri ise aşure pişirilip dağıtılmasıdır. Aşure pişirilmesi ve Muharrem orucuyla Bektaşîler, Kerbela olayını anmış olurlar. Muharrem orucu da Muharrem ayının ilk on gününde su içmeden tutulur. Bunun nedeni ise Hz. Hüseyin’in Kerbela’da su içmeden şehadete ulaşmasıdır. Muharrem orucu tutulan günlerde et, elma gibi katı yiyecekler yenilmez, eğlence ve kişisel bakım yapılmazdı.

Aşure kelimesinin aslı Arapça olup “aşûradır”. Aşure kelimesinin kaynağı genel olarak Hz. Nuh zamanında olan tufan olarak görülmekle birlikte Bektaşîlerin düşüncesine göre Kerbela olayı ile ilişkilendirilmektedir.

Eskiler, güzel koku vermek için aşureye gül suyunun yanı sıra amber veya misk katarlardı. Aşurenin temel malzemesi buğday olmakla birlikte Bektaşîler aşurenin içine on iki çeşit malzeme katarlardı. Aşure, ailenin durumuna göre gümüş yahut kalaylı bakır tepsilere dizilip işlemeli ve sırmalı peşkirlerle örtülmüş porselen, gümüş veya kalaylı bakır kâselerle komşulardan başlanarak eşe dosta, yakın ve uzak akrabalara dağıtıldı. Bektaşî tekkelerinde ise aşure, genel olarak Muharrem’in on ikinci günü büyük kazanlarla pişirilir ve halka dağıtıldı.

Yazar eserinde zerdeye de yer vermiş ve bu konuyla ilgili tartışmalara da açıklık getirmiştir. Zerde yeniçerilerin yemeklerde yediği tatlıdır. İran çevresinde Muaviye’nin icadı olması gerekçesiyle zerde yenilmemektedir. Osmanlı’nın bu durumdaki tutumunu değerlendiren yazar, Safevi Devleti tehlikesine karşı kendini korumak için Osmanlı’nın daha katı bir şekilde Sünni bir tavır sergilediğini dile getirmiştir.

Yazar, Bektaşî geleneklerinden biri olan “kurban” ibadetine de yer vermiştir. Kurban Bektaşîlerde sadece canlı hayvan değildir. Tekkeye hayır için adanan her şey kurban olarak kabul edilmektedir. Ayrıca kurbanlar işlevleri nedeniyle farklı isimlerle adlandırılmaktadır. İçeri kurbanı, Muharrem kurbanı gibi. Bektaşî tekkelerinde kurban eti dağıtılırken adil dağıtılmaya da dikkat edilmiştir. Ayrıca kurbanın hiçbir parçası ziyan edilmemiştir.

“Nevruz ve Hıdırllez” bölümünde ise Bektaşîlerin Nevruz gününü bayram olarak kabul ettiğinden bahsedilmiştir. Bektaşîler bu günde kurban kesip misafirlere dağıtmışlardır. Nevruz, Hz. Ali’ nin doğum günü olarak kabul edildiği için cem ayini yapılarak dualar okunarak çeşitli ritüeller yerine getirilirdi. Ayrıca bazı yerlerde hediyelerde dağıtılmıştır. Nevruz gününde bütün varlıkların Allah’a secde ettiğine inanılmıştır. Aynı zamanda insanların uyum içinde olduğu, küslerin barıştığı, evlerin temizlendiği eğlencelerle kutlanan bir gün olmuştur. Hıdırllez ise 6 Mayıs günü kutlanmaktadır. Türk kültüründe Hıdırllez, bahar bayramı olarak coşkuyla kutlanmıştır. Bektaşî kültüründe ise Nevruzun dini boyutu da vardır. Nevruz ve Hıdırllez gününde sabah erken kalkmak ve yeni elbiseler giymek Bektaşî âdetidir.

Bektaşî kültüründe helva, Ahilikten gelen bir motiftir. Ahilik ile Bektaşîlik kültürleri birbirine yakın kültürlerdir. Aşure kadar olmasa da helva da Bektaşî kültüründe sevilen bir tatlıdır. Helva tekkede merasimlerde dağıtılırdı. Helva dağıtma geleneği Bektaşîlerde halen devam etmektedir.

Bektaşî tekkesindeki geleneklerden birisi de kahvedir. Kahve sûfilerin tükettiği bir içecektir. Bunun nedeni ise sûfiler az yemeye az uyumaya dikkat ettikleri için kahvenin buna katkı sağlamasıdır. Kahve ile ilgili bazı engellere rağmen kahve kültürü giderek geniş alanlara yayılmıştır. Tekkelerde de kahve pişirilmesi için oda eklenmiştir. Kahve aynı zamanda bazı tekkelerde tarikat yolu basamağı olarak da kabul edilmiştir.

Bektaşî kültürüyle ilgili yazarın yer verdiği son ritüel de “yemek ve duadır”. Bektaşî sofrasında mutlaka dualar yapılırdı. Dualarda Kur’an’daki ayetlere ve Hz. Peygamber’in dualarına yer verilirdi. Bektaşî sofrasında ellerle ve kaşıklarla duaya eşlik edilirdi. Her sofrada farklı dualar okunmuş ve sofrada uzun süre vakit geçirilmektedir. Bu da Bektaşîlerin sofraya verdiği önemi göstermektedir. Tekkede yapılan dualar erkânâmelerle günümüze kadar ulaşmıştır.

Kitabın son kısmında ise Bektaşî Mutfağının Yeniçeri Ocağına Etkileri başlığı altında Bektaşîler ile Yeniçeri Ocağının irtibatı anlatılmıştır. Yeniçeri Ocağı, 14. asrın ikinci yarısı ile 15. asrın başlarında kendisini Hacı Bektaş Veli ananelerine bağlamıştır. Bu sebeple Yeniçeri Ocağı’nın adap ve erkânı Bektaşî geleneği ile örtüşmektedir. Hacı Bektaş Veli manevi dualarıyla her zaman yeniçerileri desteklemiştir. Yeniçeri ocağı aynı zamanda adabı muâşeret kurallarına riayet etmesiyle Bektaşî geleneğiyle benzerlik göstermiştir.

Yeniçerilerin yedikleri yemeklerle saraya vermek istedikleri mesajların açıklanmasıyla eser son bulmuştur. Eser güzel bir şekilde incelendiğinde Bektaşîlik geleneğinde yer alan besinlerin sembolik anlamının sorgulandığı, tekkede ve yeme içme ile ilgili pek çok adet ve uygulamanın birer simge durumunda kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bektaşî düşünce sisteminin, ritüellerde de yiyeceklere aynı ağırlıkta merkezi ve sembolik anlamlar yüklediği görülmektedir. Bektaşî kültüründe ritüele dönüşmüş yemek olgusu tekke kültüründe mutfığa verilen önemi çok belirgin biçimde vurgulamakta ve ritüellerle mutfak kültürü arasındaki kuvvetli bağa yer verilmektedir. Geleneksel anlamıyla tekkenin sadece dini ritüellerin yapıldığı bir yer değil, hayatın pek çok farklı alanında yer edinen uygulama ve faaliyetlerin de odağında yer alan bir yer olarak ifade edilmiştir.

Eser çalışmanın özeti niteliği olan kısa bir sonuç ve kaynakça ile sonlandırılmıştır.

Eser, ele aldığı konu ve bakış açısıyla özgün bir çalışmadır. Bektaşî tekke mutfığı ile ilgili daha önce bir çalışmanın da yapılmamış olması, eserin değerini artırmaktadır. Bu yönüyle çalışma, Bektaşîliği daha iyi tanımak, o dönem hakkında bilgi sahibi olmak isteyenler için önemli bir yere sahiptir. Bektaşî düşünce sisteminin tekke mutfığı ve yeme içme kültürüyle bağlantısını merak edenler için bir kaynak ve araştırma niteliğindedir. Ayrıca çalışmanın Bektaşî kültüründe sembolizmi merak edenlere veya konu hakkında araştırma yapanlara oldukça yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Kaynaklar

Gündüzöz, Güldane. (2015). *Bektaşî Kültüründe Yemek Motifi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Sezgin, Abdulkadir. (1996). “İslam Düşüncesinde Tarikat ve Bektaşî Tarikatı”. *Erdem Dergisi*, 337-358.

